

1. Pedagogika jako věda

a) Pedagogika – je věda, která pochází z filosofie a postupně se vymezovala jako samostatná vědní disciplína. Pochází z řeckého slova paidagogos (pais=dítě, agein=vést), což v překladu znamená vést dítě neboli průvodce dětí. Základy pedagogiky položil Komenský v 17.století a v průběhu 19. a 20 století se rozvíjela a vznikla řada vědních oborů.

Předmět: je zaměřena na určitou oblast lidského poznání, kterou zkoumá. Předmětem pedagogiky je vzdělávání a výchova. Je to vědní obor, který zahrnuje teorii i výzkum v oblasti výchovy a vzdělávání. Současné pojetí pedagogiky zahrnuje tyto **pedagogické disciplíny**:

- **obecná pedagogika** – zkoumá základní pedagogické kategorie a obecné zákonitosti výchovných procesů. Zabývá se teoretickými a metodologickými základy pedagogiky, podstatou, podmínkami a zákonitostmi výchovných jevů
- **didaktika – obecná i speciální** – zkoumá otázky cílů, prostředků a obsahů vzdělání, organizačních forem a metod vyučování.
- **teorie výchovy** – je disciplína zabývající se rozvíjením jedince v různých oblastech kultury a sociálních vztahů
- **filosofie výchovy** – zkoumá výchovu ve vztahu k podstatě člověka a společnosti
- **sociologie výchovy** – studuje sociální podmínky a sociální důsledky vzdělávání (např. vliv vzdělání na pracovní uplatnění, způsob života obyvatelstva, kriminalitu apod.)
- **dějiny pedagogiky** – zkoumají a vysvětlují vývoj pedagogických idejí, praktických výchovných norem, institucí a školských soustav.
- **srovnávací pedagogika** – porovnává pedagogické teorie a výchovně vzdělávací systémy různých zemí
- **sociální pedagogika** – zkoumá sociální vztahy v procesu výchovy. Zabývá se výchovou i mimo vyučování a vlivem sociálního prostředí na člověka
- **andragogika** – řeší teorii výchovy a vzdělávání dospělých, řeší problematiku výchovně vzdělávacího působení na dospělé po skončení školní docházky
- **pedagogická antropologie**
- **pedagogická diagnostika**
- **speciální pedagogika** – se teorií a praxí výchovy a vzdělávání mládeže a dospělých se speciálními potřebami vyplývajících z různých druhů postižení. Dělí se na tyto obory: **psychopedie** – zabývá se mentální retardací a dalšími psychickými problémy. **Somatopedie** – výchova tělesně postižených. **Tyflopedie** – vzdělávání zrakově postižených. **Surdopedie** – výchova a vzdělávání sluchově postižených. **Logopedie** – vzdělávání s vadou řeči. **Etopedie** – poruchy chování. Speciální pedagogika věnuje pozornost i vzdělávání žáků se specifickými poruchami učení jakou jsou dyslexie (porucha čtení), dysgrafie (porucha psaní), dysortografie (porucha osvojování pravopisu), dyspraxie (porucha osvojování praktických zkušeností) atd.
- **další vědní disciplíny** – biologie, sociologie, logika, filozofie, etika, estetika, psychologie, ekonomie výchovy, etika výchovy (řeší mravní vztahy ve výchově)

Základní kategorií pedagogiky je **výchova** – je to lidská činnost zaměřená cílevědomě a organizovaně na utváření tělesných a duševních stránek člověka, žijícího ve společnosti na určitém stupni historického vývoje. V procesu výchovy si člověk osvojuje poznatky nashromážděné minulými generacemi. **Výchova je proces záměrného působení na osobnost člověka s cílem dosáhnout pozitivních změn v jejím vývoji.** Vedle záměrného (intencionálního) působení je člověk celý život vystaven nezáměrnému (funkcionálnímu) každodennímu ovlivňování okolním prostředím (socializace). Další kategorií pedagogiky je **vzdělání**, které souvisí s výchovou a ještě nedávno se striktně tyto pojmy rozlišovaly. Dnes je vzdělání součástí širšího pojmu výchovy. **Pojem vzdělání se nejobecněji definuje jako uspořádaná soustava zkušeností, poznatků a duchovních hodnot, které jsou nashromážděny za dobu existence lidské společnosti.** V tomto smyslu vzdělání zahrnuje čtyři základní komponenty:

- vědomosti jako osvojené poznatky (kognitivní, poznávací složka)
- senzomotorické a intelektové dovednosti jako osvojené činnosti (operační složka)
- postoje jako zaměření osobnosti (hodnotová složka)
- vlastnosti jako trvalé rysy tělesné a duševní (kultivační složka).

Všeobecné vzdělání – je odborně nespecifikované vzdělání poskytující relativně ucelený obraz světa

Odborné vzdělání – souhrn osvojených struktur vědomostí a dovedností pro výkon konkrétní práce

Vzdělávání = proces, **vzdělanost**= stav, **vzdělatelnost**=předpoklady

Další ze základních pedagogických kategorií je **cíl**. Z výchovných cílů se odvíjejí adekvátní výchovné prostředky i výchovné metody a formy. Cíl je charakterizovaný jako všestranný rozvoj osobnosti. Cíle výchovy a vzdělávání tvoří **systém**, který je uspořádaný od nejobecnějšího cíle až k cílům konkrétnějším. Výchovně vzdělávací cíle jsou vnitřně diferencovány podle zaměření na cíle: kognitivní, hodnotové a operační.

Obecné cíle – jsou vyjadřovány ve školských programových dokumentech, konkretizovány jsou v RVP, ŠVP, osnovách atd. Konkrétní dílčí cíle si stanoví učitel.

Pojetí předmětu pedagogika: zjišťující (zkoumá podstatu, strukturu a zákonitosti výchovy a vzdělání), vysvětlující (proč), normativní (pravidla a zákony).

Funkce pedagogiky: poznávací, praktická, diagnostická, kulturně výchovná, prognostická regulativní

Pedagogika čerpá z historie a konkrétních prací jednotlivých vynikajících učitelů a z vědeckého bádání a zkoumání a ze společenských potřeb.

Pedagogické disciplíny se dělí **podle věku** vychovávaného cíle (pedagogika předškolní a rodinná, pedagogika školní – ZŠ, SŠ, VŠ, vzdělávání dospělých., universita třetího věku) a z **hlediska obsahu** (obecná pedagogika, speciální pedagogika)

Studium by mělo učitelům umožnit porozumění podstaty výchovného procesu. Pro učitele je důležité aby své poznatky uměli předat žákům.

Rozdílné pojetí pedagogiky

Václav Příhoda – Za předmnichovské republiky usiloval o jednotnou, vnitřně diferencovanou a pracovní školu.. Byl velmi ovlivněn **pragmatickou pedagogikou**. snahy o zavádění pracovních metod, o globalizaci výchovy, a o aplikaci metod samoučení.

Otokar Chlup – ve své pedagogice kritizuje formalismus ve výchově, který viděl v nedoceňování obsahové stránky a v jejím vyumělkování, jak se projevovala v některých reformních pokusech. Odmítá tradiční didaktický materialismus, který se projevuje jednostrannou orientací na velké množství poznatků. Usiluje o harmonizaci jednotlivých složek výchovy v komplexním výchovně vzdělávacím procesu.

Jůva – pedagogická teorie jako odraz výchovných jevů a zákonitostí a jako nástroj organizující výchovu mládeže, usiluje o vyvození obecně platných pedagogických norem

Pelikán- poukazuje na důsledky vyhocené normativní pedagogiky – komunistická, fašistická

Pařízek – výchova je universální jev, který probíhá celý život. Pedagogika vypracovává terminologii, formuluje obecné zákony výchovy, vyjasňuje hlavní směry pedagogického bádání

Průcha – pedagogika se zabývá teoretickým objasňováním a empirickým zkoumáním edukační (výchovným) reality a výsledky těchto procesů

b) Pedagogický výzkum

Pedagogika má dvě základní složky – **teorii a výzkum**, které se vzájemně prolínají podmiňují. Výzkum je instrumentální aparát, který dodává data a poznatky o dané realitě pro teorii. Jeho základním článkem je **výzkumná idea**, poté se formuluje problém a stanoví hypotéza. Pak následuje volba metody, zpracování výsledků a zhodnocení. **Základní výzkum** je chápán jako badatelská činnost zaměřena na řešení klíčových problémů pedagogiky. Zabývá se hlavně teoretickým objasňováním problémů a jeho výsledky nebývají bezprostředně využívána v pedagogické praxi. **Aplikovaný výzkum** je zaměřen na získávání poznatků využitelných v pedagogické praxi.

Výzkum v pedagogice zkoumá:

- podmínky výchovy a vliv prostředí na proces výchovy a vzdělávání

- cíl vzdělávání a jeho obsah
- proces vyučování a učení dětí, mládeže a dospělých
- organizaci vzdělávání, postupy a strategie vzdělávacích činností a jejich zdokonalování
- práci učitelů a vychovatelů

Výzkum se dělí na:

- empirický x teoretický (podle vztah k objektivní skutečnosti)
- kvantitativní x kvalitativní (podle povahy)
- laboratorní x terénní
- základní x aplikovaný (podle stupně obecnosti)
- krátkodobý x dlouhodobý, místní x oblastní x mezinárodní,
- deskriptivní (popisný), diagnostický (zjišťovací), evaluační (hodnotící)

Metody pedagogického výzkumu:

- metodologické – hodnotí metody a postupy vědeckého poznání, prověřují je a ukazují další možné cesty zkoumání.
- empirické

Teoretický výzkum – mezi teoretickými a empirickými metodami výzkumu neexistuje ostrá hranice. Součástí teoretického výzkumu jsou formy, jako abstrakce, analýza, syntéza, srovnávání, zobecňování, konkretizace, indukce, či dedukce. Tyto formy jsou i součástí empirického výzkumu. Při studování pedagogických procesů a jevů se často uplatňuje metoda **historická**, která je vysvětluje z hlediska jejich vzniku, příčin a dalšího vývoje. Rovněž **srovnávací** metoda pracuje převážně teoretickými metodami, obdobně jako **pedagogická prognostika** nebo **metodologie pedagogiky**. Také každý empirický výzkum má vždy svou teoretickou složku

Empirické, experimentální metody – jsou to metody, které bezprostředně spjaté s výchovně vzdělávací skutečností a jejími konkrétními jevy. Jsou založeny na poznávání každodenní pedagogické praxe a řešení jejich problémů. Na základě známých poznatků se v empirickém výzkumu formuluje **vědecká hypotéza**, která obsahuje nová pravděpodobná tvrzení, jejichž správnost dosud nebyla prokázána.

Vlastnosti hypotézy:

- je to tvrzení, které se vyjadřuje oznamovací větou. Na závěr výzkumu musí tvrzení prokázat nebo vyvrátit
- vyjadřuje vztah mezi dvěma proměnnými
- musí být empiricky ověřitelná

Metody empirického zkoumání:

- **pozorování** – je cílevědomé, soustavné, plánovité sledování výchovných jevů a procesů, které směřuje k odhalování souvislostí a vztahů sledované skutečnosti. Předpokladem úspěšného pozorování jasné stanovení cíle, časového průběhu, metodiky, způsobu zápisu pozorovaných jevů, metodiky zpracování získaných poznatků. Výzkumník si musí již před započatím pozorování přesně stanovit cíl zkoumání a okruh pedagogických jevů
- **dotazníková metoda** – je určena pro hromadné získávání údajů
- **rozhovor** – tato metoda je založena na přímém dotazování. Rozhovory mohou **individuální** nebo **skupinové**. Podle struktury otázek se rozlišuje **standardizovaný rozhovor** (otázky a jejich pořadí je předem pevně stanoveno). **Nestandardizovaný rozhovor** (otázky jsou volnější a jejich pořadí není pevné)
- **projektivní techniky** – častěji než v pedagogice se užívají v psychologii a v lékařské diagnostice. Zkoumaným osobám se předkládá série nejednoznačných nebo neúplných podnětů a po respondentovi se chce doplnit odpovědi nebo dokreslit obrázek popřípadě doplnit komentář
- **obsahová analýza pedagogických dokumentů** –
- **kasuistika** – je metoda výzkumného sledování jednotlivých případů. Příklad se pozoruje a zapisuje se neobvyklé chování
- **pedagogický experiment** – cílem je ověřit existenci vztahu mezi dvěma třídami jevů. Obecný princip je vždy stejný: měnit jednu veličinu (**nezávislá proměnná**) a sledovat chování druhé veličiny (**závislá proměnná**)